

UT2020: Uusi testamentti someksi

– kansanomaisen käännöksen ongelmia: kysymys vanhurskauttamisesta

Dosentti Timo Eskola, TT, FT

Suomi on saanut uuden raamatunkäännöksen, tai ainakin version, jota markkinoidaan sellaisella termillä. Tavoitteena on ollut tarjota Raamattua mobiilikäyttäjille siten, että teksti välittää alkukielen merkitykset “rikkaalla, ymmärrettävällä suomen kielellä”. Piiphiaseuran mukaan kääntämisen fokuksessa on ollut vastaanottaja. Esitteissä puhutaan 15-25 -vuotiaiden suomalaisten “kielentajusta”.

Heti aluksi on todettava, että pidän tavoitetta tärkeänä. Sanonpa jatkossa käännöksestä mitä tahansa, on välttämätöntä yrittää saada nuori polvi lukemaan Raamattua. Kun Piiphiaseura julkaisi aikanaan aikakauslehtimuodossa taitetun *The Book* -niteen (silloin tosin perinteisellä UT:n käännöksellä), ostin sitä sukulaisilleni. Rakastan Raamattua ja toivoisin muidenkin rakastavan sitä.

Kuten dosentti Erkki Koskenniemi on asiasta jo todennut, “Jokaisen uuden käännöksen taustalla on valtava työmäärä, johon ei pidä suhtautua kevyesti. Jo tämän vuoksi käännöksen arvioiminen ei ole pikkuasia”. Ajattelen samoin. Sivusta tullut tutkija ei voi parissa tunnissa sanoa kaikista kaikkea, kun tarkasteltavan käännöksen takana on vuosikausien työ. Se, mitä seuraavassa totean UT2020 -version käännösperiaatteista ja käytännön ratkaisuksista, koskee kielitiedettä, raamatunkääntämisen teoriaa ja teologista dynaamisuutta. Olemme siis ammattilaisten kentällä, emme 15-25 -vuotiaiden maailmassa.

Toiseksi korostan, että käsillä oleva analyysi on teologinen. Sen tehtävänä on muistuttaa, että Raamattu on kristillisen opin perusta. Raamatunkäännös ei ole leikkikenttä, jolla voisi kokeilla mitä tahansa. Vaikka käännös olisi vapaampikin ja pyrkisi helppoon luettavuuteen kännykän ruudulta, sen tulee pyrkiä tuomaan alkutekstin ajatus selvänä esille. Muussa tapauksessa käännös tuottaa opillista vääristelyä. Kriitikin edessä kääntäjät eivät siten saa mitään anteeksi, jos osoittautuu, että he ovat jossain kohden menneet yli siitä, missä aita on matalin.

Käännösperiaatteesta

Käännös on tehty käyttäen parikymppisen suomalaisnuoren sanavarastoa ja oletettua semanttista mielikuvamaailmaa. Tekijätaho ilmaisi asian näin: “Työssään kääntäjillä on ollut apuna ns. mallilukija Elisa, parikymppinen lukijan prototyyppi. Rekonstruoidun mallilukijan taustalla on asenne- ja arvokartoituksia sekä tutkimuksia 15–25-vuotiaiden kielenkäytöstä. Kääntäjät ovat peilanneet käännöksen sanoja sekä lauserakenteita sen mukaan, miten ovat arvelleet Elisan näitä ymmärtävän. Lukijan tunnistaminen on avain sille, että käännöstyön aikana voidaan tehdä tekstin toimivuuden ja käytettävyyden näkökulmasta oikeita ratkaisuja.”

Lisäksi suomennoksen muoto on sovitettu kännykkään ja muihin mobiililaitteisiin. Tämäkään ei ole aivan pieni asia, koska se muuttaa lauseiden rakenteita. Tosin suomi on kielenä siitä suotuisa, että lyhyet lauseet ovat meillä varsin informatiivisia.

Lukijakeskeisen käännöksen teoreettisena ongelmana on se, että 2000 vuotta vanhan kreikankielisen Uuden testamentin (*Novumin*) sanastoa ja etenkin lauseita ei voi sellaisenaan kääntää tuolle kielelle (tai sanavarastolle). Suomalaisnuoren käyttökielestä ei löydy semanttisia vastineita vahvasti teologisen antiikin tekstin lauseille. Voimme verrata Raamatun tekstien kääntämistä tällaiselle vajaalle käsitteistölle siihen, että lääketieteellisen tiedekunnan tai oikeustieteellisen tenttikirja yritettäisiin kääntää saman rajatun ja puutteellisen käsitteistön avulla. En usko, että yksikään leikkaus onnistuisi tai yhtään oikeudenkäyntiä pystyttäisiin saattamaan loppuun niillä eväillä.

Piiphiaseuran sivuilla pohditaan toisessa kohdassa eroja etenkin sanatarkan ja dynaamisen käännösperiaatteen välillä: “Kielten eroista johtuvat muutokset edellyttävät aina tekstin tulkitsemista tavalla tai toisella. Usein se tarkoittaa valintaa useasta erilaisesta vaihtoehdosta. Näistä kääntäjät pyrkivät valitsemaan sellaisen, joka tuottaa kohdekielellä tekstille sopivan merkityksen.

Valitseminen on useimmissa tapauksissa helppoa, mutta silloin, jos asiaan vaikuttavat muutkin seikat kuin kielten väliset erot, asiat voivat olla hankalia ja herättää paljon keskustelua.”

Dynaaminen kääntäminen noudattaa Eugene Nidan kehittämää käännösteoriaa (funktionaalinen ekvivalenssi). Saussuren jälkeisen kieliteorian aikana voidaankin katsoa, että dynaaminen käänнос on ainoa todellisesti mahdollinen vaihtoehto, koska “sanatarkkaa” käännöstä ei yksinkertaisesti ole olemassa. Merkitykset eivät synny yksittäisistä sanoista, vaan lauseista. Samalla kuitenkin nousee esiin Raamatun kääntämisen teologinen ongelma, jonka Piipliaseura hyvin tunnistaa. Jokainen suurempi kielellinen valinta merkitsee samalla teologisen kannan ottamista käsiteltävään aiheeseen.

Kun kääntäjä joutuu tekemään valintoja UT2020:n kohdalla, hän joutuu luopumaan rikkaista ja jopa uutta luovista semanttisista merkityksistä ja käyttämään niiden sijaan nuorille jo valmiiksi tuttuja käsitteitä. Siinä tapauksessa sanoilla on jo yleensä perin rajallinen merkityksensä nuorisokulttuurissa. En nyt väitä, että yksittäiset sanat ohjaisivat merkitystä. Sehän tarkoittaisi paluuta esi-saussurelaiseen jäykän kieliteorian aikaan. Merkitys syntyy lauseissa. Ongelman ydin on siinä, että jos lause ei pidä sisällään vahvoja ja dynaamisia käsitteitä, alkuperäisen lauseen merkitys ei enää käänny suomeksi.

Otan seuraavassa tarkastelun kohteeksi sen, miten UT2020 on kyennyt kääntämään vanhurskauttamista koskevia raamatunkohtia. Aiheessa kulminoituvat monet käännosprosessiin liittyvät ongelmat. Ensinnäkin käännosryhmä on projektin esittelyseminaareissa ilmoittanut, että se on kokonaan luopunut vanhurskauttamista tarkoittavien *dik*-sanaryhmän perinteisestä kääntämisestä. Yhtään vanhurskauttamiseen semanttisesti liittyvää sanaa ei uudesta käännöksestä löydykään. Mitä tässä kohden tarkoittaa se, että kääntäjä ei käännä “pelkkiä sanoja”, vaan lauseita – periaate jonka itsekkin hyväksyin edellä? Kykeneekö UT2020 tuomaan alkutekstin merkityksen nuorelle mallilukijalle?

Miten kääntää vanhurskauttamista tarkoittava käsitteistö

Teologinen analyysi eräistä vanhurskauttamisopin kannalta keskeisistä kohdista osoittaa UT2020 -version puutteita. Ongelmat konkretisoituvat juuri vanhurskauttamissanojen (*dik*-sanaryhmä) kääntämisessä. Tämän olisi voinut ennustaa jo aikaisempien käännosten perusteella, koska suomennokset ovat meillä aina käyttäneet keinotekoisesti muodostettua sanaa “van/hurskas”. Semanttisesti se on ollut outo eikä kaiketi merkitse kirkosta vieraantuneelle nykylukijalle paljonkaan (tosin esitän tähän myöhemmin varauksia).

Mitä vanhurskaus ja vanhurskauttaminen sitten merkitsevät lingvistisessä ja historiallisessa mielessä? Sanajuuri *dik*- on juridinen ja sanaryhmän sanat viittaavat myös Raamatun tekstissä esimerkiksi oikeuden tuomioon *dikee* ja tuomariin *dikastees*. Vanhurskas *dikaios* on ihminen, joka on niin täydellisesti viaton ja puhdas, että välttyy tuomiolta (Jumalan) tuomioistuimessa. Juutalais-kristillisessä kontekstissa tuomari on tietenkin Jumala itse, ja lakikirja jonka mukaan tuomitaan on *toora*, Jumalan rakkauden laki (josta sekä Jeesus että Paavali puhuvat: siinä täytyy koko laki).

Teologisesti katsoen vanhurskaus tarkoittaa enemmän. Vanhurskas ihminen on paratiisin viaton alkuihminen, joka ei tiedä synnistä. Hänen vanhurskas *dikaios* elämänsä heijastaa täydellisesti Jumalan rakkauden lakia. Siksi vanhurskauttamisesta (verbi) tulee merkityksellistä vasta syntiinlankeemuksen maailmassa: “kaikki ovat tehneet syntiä ja ovat vailla Jumalan kirkkautta” (Room. 3:22). Tällä kohden UT 2020 ei kuitenkaan tuota ongelmia: “Tämä koskee kaikkia, koska kaikki ovat tehneet syntiä ja ovat vailla Jumalan kirkkautta.” Paratiisin synnittömyys ja ihmisen turmeltuneisuus tulevat esiin molemmissa käänöksissä.

Suomen kielestä on tietenkin vaikea löytää sopivaa vastinetta vanhurskauttamis-termistölle. Jos sellainen olisi, sitä olisi jo moneen kertaan käytetty. Kielitoimistosta ei ole tässä apua. Sen sivusto toteaa Jumalasta tämän sanan kohdalla: ‘ehdottoman oikeamielinen’, ‘pyhydessään täydellinen’ ja ihmisestä: ‘Jumalalle kelpaava’.

Meiltä ei löydy samanlaista juridista sanastoa kuin joistain muista maista. Kun Mikael Agricola toi sanan Uuden testamentin käännökseen, taustana näyttää olleen ruotsin “rättvis”. Suomen kielen

uudissana vanhurskaus on yhdistelmä sanoista vaka eli varma tai luja ja hurskas eli viisas, ymmärtäväinen. Sen toisena taustana saattaa olla saksan hieman laajemman merkityksen omaava "recht/fertig". Englannissa ongelmana on ollut se, että vanhurskasta ihmistä kuvaava "righteous" pitää sisällään ajatuksen "oikeasta", mutta ei nosta esille juridista puolta. Ilmeisesti siksi verbi on rakennettu täysin eri juuresta "justification", joka tietenkin on luonteeltaan juridinen (<justice). On hieman vaikea miettiä, mitkä kaksi suomen sanaa vastaisivat näitä. Edellinen voisi kenties muodollisesti vastata ilmaisua 'oikealla tavalla viisas' ja jälkimmäinen liittyä käsitteeseen 'hän jota ei voi tuomita'. Molemmat ilmaukset täydellistä epäkieltä. Jatkossa arvioidaan kuitenkin tarkemmin sitä, mitä aiheeseen liittyvien sanojen semanttinen kenttä on tämän päivän mallilukijan mielessä.

Mitä sitten voidaan sanoa Raamatun tekstien perusteella sanan alkuperäisestä semanttisesta kentästä? Substantiivi 'vanhurskaan' kanssa samaan semanttiseen kenttään kuuluvat olemusta koskevat sanat 'synnitön', 'viaton', 'virheetön' ja 'turmeltumaton'. Sanat määrittyvät myös vastakohtiensa kautta. Niitä ovat Uuden testamentin tekstissä esimerkiksi 'syntinen', 'langennut', 'jumalaton', 'turmeltunut' ja 'liha'. Heikompi vaihtoehtoja puolestaan ovat tilanne- ja tapauskohtaisuuteen liittyvät moralistiset termit 'moitteeton' ja 'syytön' (koska vapautuu vain tietystä syytteestä; muutos ei koske olemusta). Useimpien sanojen olennaisena semanttisena ongelmana on se, että ne ovat pelkkiä negaatioita. Ne eivät kerro kohteen luonteesta paljontaan, vaan toteavat, mitä ilman kohde jää. Verrattuna edellä mainittuihin syntisyyteen ja jumalattomuuteen moite ja syy jäävät laimeiksi, vaikka ovatkin juridisista kieltä.

Yksi hyödyntämätön sana, jolla on jatkuvaa kaikupohjaa myös suomalaisten kokemusmaailmassa olisi 'pyhyys'. Suomalainenhan kokee nykyään pyhäksi kaikenlaisia asioita. Mikäli vanhurskaus koetaan tällä hetkellä substantiivina ongelmalliseksi, pyhyys ajaisi monen kohdan kääntämisessä saman asian – sehän mielletään olemukselliseksi asiaksi. Lahjavanhurskauden ajatus tulisi epäilemättä ilmi myös lahjapyhyiden opettamisessa. Pyhyys on siten olemusta koskeva käsite, jolla on hyvä sisältö. Verbiksi se ei taivu, koska 'pyhittäminen' tarkoittaa jo teologisesti muuta. Tämä ongelma voitaisiin kiertää ilmauksilla 'tehdä ansiotta pyhäksi' tai 'lukea pyhäksi'. Olisi liioittelua väittää, että parikymppinen pääkaupunkiseudun asukki ei tietäisi, mitä 'jollekin lukeminen' tarkoittaa. Joku hänen ystävistään on todennäköisesti ollut tilanteessa, jossa hänelle luetaan oikeudessa tuomio.

Monien negaatioita ilmaisevien sanojen pohjana on jokin kielteinen käsite, kuten synti, vika, virhe, turmelus ja moite. On melko vaikea löytää itsessään positiivisia sanoja, joiden merkityskenttä kuvaisi sitä paratiisimaista viattomuutta, mitä vanhurskaudella teologisesti tarkoitetaan. Sanat 'hyvä', 'puhdas', 'hurskas' ja 'jalo' voisivat kuulua tähän kenttään. Sellainen olisi myös vanhahtava sana 'rehti', jolla saattaa olla etymologinen yhteys saksan sanaan 'recht'. Mikäli kuviteltaisiin vanhurskauttamisen kuvaamista yhden keinotekoisesti muodostetun sanan avulla, se voisi olla 'rehtiyttäminen'. Nykyihmiselle sekään ei tosin itsessään kerro juuri mitään.

Ongelman ydin lienee siinä, että suomen kielestä puuttuvat myönteiset ihmisen olemusta kuvaavat juridiset sanat. Mieleen tulevat lähinnä vain 'oikeamielinen' ja 'oikeudenmukainen', mutta kumpaakaan ei käytetä uskonnollisessa merkityksessä. Kuuluuko suomalaisuuteen siis hyvästä puhuminen negaatioiden kautta? Kenties tätä joudutaan hyödyntämään myös käännoksissä. Silloin 'synnitön' ja 'turmeltumaton' tulisivat ensiksi kyseeseen. On selvää, että yhden sanaryhmän käytöllä *dik*-sanueen suomeksi kääntäminen ei onnistu.

Vanhurskauttaminen Paavalin teksteissä

Toivasen väitöskirjan (*Dikaiosyne-sanue Paavalin kielenkäytössä*) mukaan pääkonteksteissaan sanan merkitys liittyy ensinnäkin lain noudattamiseen, toiseksi tuomiolla kestämiseen, ja kolmanneksi evankeliumiin ja armoon sekä lahjaksi saatuun (lain edellyttämään) synnittömyyteen.

Semanttisesti 'vanhurskaus' määrittyykin sanana ja terminä osin myös vastakohtiensa ja vastineidensa kautta. Langennut ihminen on syntinen, hän on liha (*sarx*), ja rikkoo (*paraptooma*) Jumalan tahtoa vastaan. Sellaisena hän on Jumalan tuomion (*dikee*) ja kirouksen (*katara*) alainen.

Juridinen ja eskatologinen näköala on kohdissa vahva. Verbin kääntäminen on erityisen vaikeata. Semanttiseen kenttään kuuluvat kaiketi yllä olevaa soveltaen sanat ‘pitää viattomana’, ‘katsoa virheettömäksi’, ‘suhtautua kuten olemuksellisesti synnittömään’. Verbit kuten ‘hyväksyä’ vievät ajatukset puolestaan harhaan. Tuomion näkökulmasta merkityksenä olisi kaiketi: ‘todeta pelastuneeksi’.

Teologinen analyysi vahvistaa näitä näköaloja. Paavali korostaa, että paratiisin välinein vanhurskautta ei voi enää tavoittaa. Rakkauden laki (*nomos*), Vanhan testamentin *toora*, kykenee ainoastaan paljastamaan syntiä (sen “tehtävänä on osoittaa, mitä synti on”). Lailla on “kuoleman virka”. Se saa korkeintaan aikaan “vihaa”. Paavali muodostaa vastakohta-asetelman lain tuoman vanhurskauden ja uskonvanhurskauden välille. Tällä perusteella voidaan määritellä melko tarkka suomenkielinen vastine sanalle vanhurskaus: “lain noudattamisen osoittama täydellinen synnittömyys”. On selvää, että dynaamisuuteen pyrkivä moderni käännös joutuu turvautumaan vapaalla kädellä kirjoitetun parafrasoin apuun. Mikään suomen sana ei mallilukijan mielikuvamaailmassa vastaa tuota määritelmää.

Raamatussa vanhurskauttaminen on Jumalan toimi ihmisen ulkopuolelta. Usko Kristukseen merkitsee ihmiselle ilman omaa ansiota luettua vanhurskautta, lahjavanhurskautta, jonka perustana on Kristuksen sijaiskuolema. Kristus kantaa lain syytöksen, lain tuottaman kuolemantuomion ja lain kirouksen. Siksi vanhurskauttaminen, ‘*dikaioosis*’, merkitsee “jumalattoman (*asebees*) vanhurskauttamista” lahjaksi. Luterilainen tulkinta on aina selittänyt asian oikein todetessaan, että uskova on samalla kertaa syntinen ja vanhurskas. Kyse on silloin uskonvanhurskaudesta. Siksi vanhurskaus on Paavalin mukaan “yksin uskosta”.

On selvää, että mikään yksittäinen vanhurskauttamis-termin korvaava nykykielen sana ei kykene tuomaan tätä kaikkea esille. Joitain sanoja on kuitenkin käytettävä – mutta sanat eivät saa olla liian helppoja eivätkä synnyttää vääriä mielleyhtymiä. Tekstien tulee saada opettaa lukijalle kirjoittajan tarkoittama teologia, koska siitä käännöksessä viime kädessä on kysymys. Seuraavaksi on välttämätöntä käsitellä eräitä konkreettisia esimerkkejä kääntämisen vaikeuksista. Jokaisessa tapauksessa tarjoan lopuksi oman teoreettisen ehdotukseni siihen, miten vaikeat kohdat olisi voinut kääntää käyttämättä Agricolan kehittämää vanhurskaus-sanastoa (vaikka en itse pidäkään sellaisten versioiden käyttämistä välttämättömänä). En tarjoa kilpailevaa käännöstä, vaan esitän kankean esimerkin siitä, minkälaiset lauseet voisivat tuoda esille alkuperäisen merkityksen.

Käytännön esimerkkejä 1

Ensimmäinen esimerkki koskee Roomalaiskirjeen näyttävää teologista avausta ja evankeliumin, sanatarkasti todellakin ilosanoman, määrittelyä. Room. 1:17:

“Minä en häpeä evankeliumia, sillä se on Jumalan voima ja se tuo pelastuksen kaikille, jotka sen uskovat, ensin juutalaisille, sitten myös kreikkalaisille. Siinä Jumalan vanhurskaus ilmestyy uskosta uskoon. Onhan kirjoitettu: »Uskosta vanhurskas saa elää.»

UT2020

“En häpeä ilosanomaa, sillä siinä on Jumalan voima. Se tuo pelastuksen jokaiselle, ensin juutalaisille ja sitten kreikkalaisille. 17 Jumalallinen *oikeudenmukaisuus* tulee ilmi ilosanomassa uskosta uskoon. »Se elää, jonka *oikeamielisyys* tulee uskosta.» Niinhän kirjoituksissa sanotaan.”

Pienen huomautuksen ansaitsee nominalistinen vivahde, joka tässä niin kuin monessa modernissa käännöksessä erottaa Jumalan todellisuuden luomakunnasta. Käännöksessä evankeliumi ei enää “ole” Jumalan voima, vaan “siinä on” Jumalan voima. Instrumentaaliset valinnat eivät tee tekstiä helpommaksi lukea, vaan heikentävät kohdan teologiaa.

Toisen lauseen kohdalla on joko tapahtunut ammattitaidoton lapsus, tai sitten maininta uskosta on jätetty pois kääntäjän ylimielisen varmuuden johdosta (esimerkiksi siksi, ettei sana usko toistuisi jaksossa liian usein). Alkutekstissä ei kuitenkaan ole mitään epäselvyyttä sanojen suhteen, ja käännös 1992 toistaa sen oikein: “se tuo pelastuksen kaikille, jotka sen uskovat”. Lisäksi on

ihmeteltävä, miksi lukijalle hyvin ongelmallinen “uskosta uskoon” toistuu sinnikkäästi käännöksestä toiseen. Lingvistiksi kyseessä on Uudesta testamentista itsestäänkin (muotona) löytyvä merkitystä alleviivaava idiomiksi, joka merkitsee yksinkertaisesti “uskolle ja vain uskolle”.

Vaikka kohdassa on käsitteellisesti kaksi eri näkökulmaa vanhurskauteen, kuitenkin alkutekstissä nimenomaan *dikaiosyneē* luo merkityksellisen yhteyden ilmaisujen välille. “Jumalan vanhurskaus” on Vanhassa testamentissa merkittävä termi, joka viestii Jumalan pelastavaa toimintaa, kuten jäljempänä tarkemmin selitetään. Kyse ei ole Jumalan “oikeudenmukaisuudesta” – ellei sitten oikeudenmukaisuutta haluta ymmärtää epäoikeudenmukaisuudeksi. Oikeudenmukainen tuomio tuhoaa ihmisen, ei pelasta häntä.

Paavalille äärimmäisen tärkeä profeetan lainaus “vanhurskas saa elämän uskon perusteella” (Hab. 2:4; minun käännökseni; vrt. Gal. 3:11) muuttuu UT2020 käännöksessä oudoksi. Paavali hyödyntää kohtaa käyttäen hepreankielisestä lähtötekstistä omaa, tosin melko sanasta sanaan tehtyä käännöstään saadakseen tärkeän sanan vanhurskaus oikealla tavalla mukaan. Muutos on kuitenkin tapahtunut. Siinä missä vanhurskaus merkitsee Paavalille täydellistä synnittömyyttä pyhän Jumalan edessä, käännöksessä se merkitsee pelkkää ihmisen oikeamielisyyttä. Suomen kielessä (ajatellen mallilukijaa) oikeamielisyys on rehellisyyden kaltainen ominaisuus. Oikeamielisenä pidetty ihminen voi hankalassa tilanteessa käyttäytyä jalosti. Käännöksen mukaan siten ilosanoma synnyttää uskon perusteella oikeamielisyyttä. Mitähän kalvinistiset rigoristit ajattelisivat tästä? Luterilaiseen oppiin tämä käännös ei sovi.

Vaihtoehto 1:

– “Minä en häpeä ilosanomaa, sillä se on Jumalan voima. Se tuo pelastuksen kaikille, jotka sen uskovat, ensin juutalaisille, sitten myös kreikkalaisille. Siinä Jumalan pelastava työ paljastetaan uskolle ja vain uskolle. Onhan kirjoitettu: ‘Hurskas ihminen saa elämän uskon perusteella’.”

Käytännön esimerkkejä 2

Kääntämisen ongelmat konkretisoituvat, kun jatketaan käytännön raamatunkohtien käsittelyä. Keskeisiä ovat muutkin Roomalaiskirjeen kohdat, kuten Room. 3:21-24:

“Nyt Jumala on kuitenkin laista riippumatta tuonut ilmi vanhurskautensa, josta laki ja profeetat todistavat. Tämä Jumalan vanhurskaus tulee uskosta Jeesukseen Kristukseen, ja sen saavat omakseen kaikki, jotka uskovat. Kaikki ovat samassa asemassa, sillä kaikki ovat tehneet syntiä ja ovat vailla Jumalan kirkkautta mutta saavat hänen armostaan lahjaksi vanhurskauden, koska Kristus Jeesus on lunastanut heidät vapaiksi.”

UT2020:

“Jumalallinen *oikeudenmukaisuus*, josta pyhät kirjoitukset todistavat, on nyt paljastunut laista riippumatta. 22 Jumalallinen *oikeudenmukaisuus* paljastuu kaikille, jotka uskovat Jeesukseen Kristukseen. Tämä koskee kaikkia, 23 koska kaikki ovat tehneet syntiä ja ovat vailla Jumalan kirkkautta. 24 Jumalan hyvyys kuitenkin tekee heistä *syttömiä* täysin ilmaiseksi, koska Kristus Jeesus on lunastanut heidät vapaiksi.”

Sivuutan käsittelyssä enimmäkseen kysymyksen Jumalan vanhurskaudesta, koska kyseessä on niin vaikea teologinen termi, että sitä eivät ammattilaisetkaan selitä yleensä hyvin. Sanan esiintyminen tässä kohdassa korostaa kuitenkin kääntämisen vaikeutta, koska semanttinen viesti kääntyy helposti ympäri: Jumalan armon osoittaminen ei ole “oikeudenmukaisuuden” toteuttamista, koska juuri oikeudenmukainen ihmisten kohtelun olisi tuhonnut nämä. Vanhassa testamentissa Jumalan vanhurskaus esiintyy myös terminä, jonka sisältönä on Jumalan pelastava toiminta. Tätä oikeastaan mikään käännös ei kykene viestimään. Mikäli käännös haluaa löytää perinteiselle sanalle edes jonkinlaisen vastineen, olisi voitu puhua vaikka “Jumalan pyhydestä” (koska siihen liittyy myös täydellisen rakkauden elementtejä).

UT2020 noudattaa hieman vahingossa sanatarkan käännöksen periaatteita, koska se on valinnut käyttää useimmissa kohdissa ‘vanhurskauden’ sijasta sanaa ‘syttön’. Valinta on monin tavoin

heikko, paikoin suorastaan onneton. Mallilukijan kokemusmaailmassa syyttömyys tuskin merkitsee sitä, että ihminen todellisesti olisi rikkeetön. Häntä ei vain ole kyetty osoittamaan syylliseksi. Ihminen voi kokea olevansa syytön, vaikka hänen elämänsä todistaisi toista. Vankilatkin ovat lehtijuttujen mukaan täynnä syyttömiä ihmisiä. Silti harva kaiketi sanoisi, että vankilat ovat täynnä hyviä tai pyhiä ihmisiä. Sanan *dikaios* kääntämisen tulisi kuitenkin kyetä viestimään se, että Jumala antaa ihmisille armosta lahjaksi pyhyden, jota he eivät ole ansainneet. Tarkoitus ei ole johdatella Raamatun lukijaa ulkokultaisuuteen, jossa lukija iloitsee ainoastaan siitä, että häntä ei kyetä osoittamaan syylliseksi. Pahimmillaan tämä johtaa “halpaan armoon”, joka on uskonvanhurskauden vastakohta

Kohdassa tapahtuu lisäksi olennainen teologinen muutos. Kun alkuteksti puhuu lahjaksi annettavasta uskonvanhurskaudesta, UT2020 puhuu oppimisprosessista. Jumalallinen oikeudenmukaisuus paljastuu kaikille, jotka uskovat Jeesukseen Kristukseen. Sanavalinta korostaa ihmisen sisäistä kokemusta, ei Jumalan forensista toimintaa ihmisen ulkopuolella (vaikka teologisesti vanhurskauttamisen katsottaisiinkin olevan ontologinen tapahtuma). Alkutekstin mukaan syntiset saavat vanhurskauden (*dikaiosyneē*) lahjaksi armosta (*kharis*). UT2020 esittää, että Jumalan hyvyys tekee heistä syyttömiä.

Miten mallilukija siis ymmärtää kyseisen Roomalaiskirjeen kohdan? Jos vanhurskauttaminen käännetään yksinkertaisesti hyväksymiseksi tai syyttömyydeksi, lauseiden dynaaminen luonne katoaa eikä lukijassa synny käsitystä Jumalalta tulevan pyhyden lahjaluonteesta. Vanhurskaus ei nimittäin voi määräytyä pelkästään negatioiden kautta. Se ei ole pelkkää syyttömyyttä. Se on ennen kaikkea ihmiselle lahjaksi luettua Kristuksen olemuksellista pyhyttä. UT2020-käännöksestä puuttuu siten jonkin verran se perusajatus, että teksti ja kieli luovat ymmärrystä ja todellisuutta. Lukija ei tiedä teologiasta kaikkea ennen kuin hän lukee tekstejä. Eikä suomen kielen sanakirja osaa teologiaa, vaikka yksittäiset sanat sieltä haetaankin. Merkitys syntyy lauseissa, ja jos lauseita muutetaan, alkuperäinen merkitys ei enää välity. Siksi olisi pitänyt antaa Raamatun opettaa mallilukijalle teologiaa, eikä kuvitella hänen valmiin sanavarastonsa kykenevän tekemään sen.

Vaihtoehto 2.

– “Nyt Jumala on kuitenkin laista riippumatta tuonut ilmi pelastavan työnsä, josta laki ja profeetat todistavat. Tämä Jumalan pelastus lahjoitetaan uskosta Jeesukseen Kristukseen, ja sen saavat omakseen kaikki, jotka uskovat. Kaikki ovat samassa asemassa, sillä kaikki ovat tehneet syntiä ja ovat vailla Jumalan kirkkautta. He saavat hänen armostaan lahjaksi pyhyden, koska Kristus Jeesus on lunastanut heidät vapaiksi.”

Käytännön esimerkkejä 3

Room. 3:25-26:

“Hänet Jumala on asettanut sovitushriksi, hänen verensä tuo sovituksen uskossa vastaanotettavaksi. Näin Jumala on osoittanut vanhurskautensa. Pitkämielisyydessään hän jätti menneen ajan synnit rankaisematta, mutta nyt meidän aikanamme hän osoittaa vanhurskautensa: hän on itse vanhurskas ja tekee vanhurskaaksi sen, joka uskoo Jeesukseen.”

UT2020

“Jumala asetti Jeesuksen uhriksi ja paikaksi, jossa Jeesuksen veri tuo sovituksen häneen uskoville. Näin Jumala todistaa olevansa *oikeudenmukainen*, kun hän kärsivällisenä jättää vanhat synnit rankaisematta. 26 Hän oli kärsivällinen todistaakseen *oikeudenmukaisuutensa* meidän aikanamme: hän on *oikeudenmukainen* ja tekee *syyttömän* siitä, joka uskoo Jeesukseen.

Ensinnäkin on todettava, että UT2020 säilyttää kohdan uhriluonteen eikä lähde purkamaan sitä populistisesti. Tämä on nykyisenä aikana merkille pantavaa ja suuri plussa koko projektille. Jumalan ‘oikeudenmukaisuutta’ koskeva ongelma tosin toistuu tässä, kuten tämän jälkeen kaikissa muissakin kohdissa. Jos käsite on ollut vaikea vanhempien käännösten tekstissä, ongelma ei

uudessa käännöksessä poistu eikä tekstistä tule selvempää. Arkijärjen mukaan nimenomaan “oikeudenmukaisuus” ei toteudu silloin, kun jokin rikos jätetään rankaisematta – päinvastoin.

Syyttömäksi tekeminen kuulostaa yhtä perusteettomalta kuin edellisessä kohdassa. Jakso onkin lähinnä toisto edeltä. Viimeistään tässä vaiheessa olisi odottanut kääntäjien harkitsevan joidenkin muiden sanojen käyttöä. Sanasta sanaan kääntämistähän piti yrittää välttää. Nyt tekstissä korostuu kuvitelma, että vanhurskauttamisen verbin sanatarkaksi käännökseksi varmistuu “syyttömäksi tekeminen”. Arkikielessä syyttömäksi ei tehdä. Syyttömäksi julistetaan tai syyttömyys todetaan. Kielellisesti johdonmukaisempaa olisi ollut puhua esimerkiksi pyhäksi tekemisestä ilman omaa ansiota tai pyhäksi julistamisesta.

Vaihtoehto 3:

– Hänet Jumala on asettanut sovitusuhriksi, ja siksi Jeesuksen veri tuo sovituksen häneen uskoville. Näin Jumala on osoittanut pelastavan tahtonsa. Kärsivällisenä hän jätti menneen ajan synnit rankaisematta, mutta nyt meidän aikanamme hän osoittaa pelastuksena: hän on itse pyhä ja lukee pyhyiden ilman ansiota sen hyväksi, joka uskoo Jeesukseen.

Käytännön esimerkkejä 4

Seuraavaksi mielenkiinto kohdistuu luterilaisen teologian avainkohtaan Room. 4:2-5:

“Mitä meidän on sanottava Abrahamista, kansamme kantaisästä? Mitä hän saikaan osakseen? Jos Abraham katsottiin vanhurskaaksi tekojensa perusteella, hänellä oli aihetta ylpeillä – ei kuitenkaan Jumalan edessä. Mitä sanovat kirjoitukset? »Abraham uskoi Jumalan lupaukseen, ja Jumala katsoi hänet vanhurskaaksi.» Työntekijälle maksettua palkkaa ei katsota armosta saaduksi vaan ansaituksi. Jos taas jollakulla ei ole ansioita mutta hän uskoo Jumalaan, joka tekee jumalattoman vanhurskaaksi, Jumala lukee hänen uskonsa vanhurskaudeksi.

UT2020

“Mitä meidän juutalaisten siis pitäisi sanoa esi-isämme Abrahamin löytäneen? 2 Jos Jumala olisi hyväksynyt hänet tekojen vuoksi, hänellä olisi ollut syytä ylpeillä. Ei sellainen kuitenkaan käy Jumalan edessä. 3 Mitä sanotaankaan kirjoituksissa? »Abraham uskoi Jumalaa, ja niin Jumala hyväksyi hänet.» 4 Työntekijälle maksettua palkkaa ei pidetä lahjana vaan korvauksena. 5 *Hyväksytyksi* sen sijaan voi tulla se, joka ei tee työtä. Riittää, että hän luottaa Jumalaan, joka *hyväksyy syyttömäksi* jumalattoman.

Lauseet on kieltämättä vaikea kääntää mille tahansa kielelle. Uusi käännös turmelee kuitenkin alkutekstin ajatusta amatöörimäisillä muunnoksilla. Koska kääntäjä on halunnut toistaa tässäkin ajatuksensa vanhurskauttamisesta “hyväksyntänä”, hän on vaihtanut Abrahamille luetun vanhurskauden (ominaisuutena) Jumalan ulkokohtaiseksi hyväksynnäksi. Tällöin kadotetaan täysin käsitys vanhurskauttamisesta ontologisena ja ontisena tapahtumana. Mallilukija ei siten kykene enää rakentamaan sen kaltaista teologista ajatusta päässään – liekö sitä pidetty edes tarpeellisena.

Työn ja palkan välistä yhteyttä luova lause jää jaksossa sivuosaan, vaikka se onkin osittain käännetty oikein. Sana armo on tosin vaihdettu lahjaksi. Tämä muunnos pilaa myös tuon lyhyen lauseen merkityksen. Suomalaisen lukijan mielestä armosta saatu palkkio on taatusti eri asia kuin lahjaksi saatu palkkio (edellisessä on sääliä, jälkimmäisessä iloa yllätyksestä). Viittaus armolliseen korvaukseen korostaa saajan täyttä ansiottomuutta. Sitä käännös ei enää korosta. Lopputuloksena lukija tuskin ymmärtää, mitä tarkoittaa, että työtä tekemätön voi tulla “hyväksytyksi”.

Alkukielen vaikea lause voitaisiin kyllä kääntää monella tavalla, mutta tuskin UT2020:n esittämällä tavalla. Lause alkaa: “Kuitenkin hänelle, joka ei tee työtä”. Siirtymä teologiseen sisältöön on alkanut. “Mutta uskoo Jumalaan, joka tekee jumalattoman pyhäksi – hänelle Jumala lukee hänen uskonsa täydelliseksi synnittömyydeksi”.

Teologiset muutokset ovat tässä tärkeässä kohdassa väistämättömiä. UT2020:n mukaan vanhurskautta ei lueta syntisen hyväksi. Syyttömyys jää psykologista aspektia turhaan korostavan hyväksynnän rinnalla sisällöttömäksi. Kuten sanottu, pelkkä syyllisyyden näkökulma tekee

vanhurskauttamisteologiasta yksiulotteista, vaikka termi liittyykin juridiseen kielenkäyttöön. Se ei kuitenkaan taivu Paavalin dynaamisten tekstien selittämiseen. Syyllisyydestä puhuminen synnyttää lukijassa kuvan pelkästä kasuistiikasta, yksittäisestä rikkeestä, joka tulee hyvittää. Teologiasta puuttuu tällöin yhtäältä käsitys paratiisimaisesta puhtaudesta ja toisaalta näkemys ihmisluonnon täydellisestä turmeltuneisuudesta.

Aivan mitätöntä ei ole sekään, että luterilainen kielenkäyttö lahjavanhurskaudesta puuttuu ja käänнос irrottaa lukijan sitä simul iustus -perinteestä, jossa uskonvanhurskaus on tunnusomainen tekijä luterilaisessa uskontajussa. Tältä osin kritiikki on toki luterilaista ja on pantava merkille, että Pipliaseura on ekumeeninen järjestö, ei luterilainen. Sen edustajat tuskin kantavat huolta raamatunkäännöksen yhteensopivudesta Tunnustuskirjojen sisällön kanssa.

Periaatteellinen ongelma on edelleen siinä, että koska sanaston ja teologiaa redusoivien käännoslauseiden tähden alkuperäisten lauseiden tarkka informaatio katoaa, käännöksestä tulee historiasta irtautuva itsenäinen (autonominen) uusi teksti, jossa lukijan assosiaatioketjut eivät synny alkuperäisen käsitemaailman kesken, vaan nykysuomen arkikielen assosiaatioiden kesken. Tämä on luterilaisen teologian avainkohdan osalta perin ongelmallista.

Kun luterilainen teologia on pyrkinyt kyseisten raamatunlauseiden avulla opettamaan syntisille jumalattoman vanhurskauttamista, UT2020 muuttaa tämän pohdinnaksi hyväksynnän kokemisesta. Mallilukijan käsitemaailmassa, ajatellen vaikkapa Helsingin Sanomien tarjontaa tai naistenlehtien itsehoito-ohjeita, nykyihmisen sisäinen kasvu on pitkälti valjastettu juuri itsensä hyväksymisen ja toisten osoittaman hyväksynnän vuorovaikutukseen. Tuossa kontekstissa luopuminen jumalattoman vanhurskauttamisesta ja siirtyminen julistamaan Jumalan osoittamaa hyväksytää vahvistaa korkeintaan luterilaisten vitsauksena olleen psykokirkon ideologista ohjelmaa.

Sana *dikaióoo* ei suinkaan merkitse käyttöyhteyksissään Paavalilla sitä, että Jumala hyväksyisi ihmisen tekoineen, tai mikä pahinta, että tämä huonosta itsetunnostaan huolimatta saisi elämän vaikeuksien keskellä kokea tulevansa hyväksytyksi. Raamatussa ei ole uskoa ilman parannusta. Paavalin lauseet tarkoittavat sitä, että Jumala pitää ihmistä ilman hänen ansiotaan viattomana, koska Kristus on kärsinyt rangaistuksen. Siksi sanavalintoja voidaan tässä avainkohdan mukaelmassa pitää onnettomina.

Kaiketi juuri tämän jakson kohdalla olisi syytä myöntää, että *dik*-sanaryhmän mielekästä kääntämistä ei ole yksinkertaita yrittää ilman jonkinlaista teknistä ja juridista vanhurskaus-sanaa. Vaikeutta lisää hyväksi lukemisen verbi *logizomai* (itse ajatus ei liene nuorille vaikea tilanteessa, jossa moni kaivaa hyväksi luettavia opintoja vaikka kiven alta). Jotain on suoritettu jo aiemmin: Jumalan edessä kelpaava pyhyys on hankittu Kristuksen uhrin perusteella jo ennen. Nyt se voidaan lukea meille hyväksi. Mutta sana vanhurskaus on vaikea korvata. Miten muuten kääntää itselleen ja käännösteorialleen rehellisesti sekä Abrahamiin liitetty lause “Jumala luki sen hänelle vanhurskaudeksi” että “usko häneen, joka vanhurskauttaa jumalattoman” – kun näitä säetää vielä ajatus “vanhurskauden hyväksi lukemisesta uskon perusteella”? Itse en oikein usko tehtävän onnistuvan, vaikka seuraavassa pyrin tarjoamaan myös tästä uuden version ilman Agricolan painolastia.

Vaihtoehto 4:

– “Mitä meidän on sanottava Abrahamista, kansamme kantaisästä? Mitä hän saikaan osakseen? Jos Abraham katsottiin nuhteettomaksi tekojensa perusteella, hänellä oli aihetta ylpeillä – ei kuitenkaan Jumalan edessä. Mitä sanovat kirjoitukset? »Abraham uskoi Jumalan lupaukseen, ja Jumala piti häntä täydellisen pyhänä.» Työntekijälle maksettua palkkaa ei katsota armosta saaduksi vaan ansaituksi. Kuitenkin hänelle, joka ei tee työtä, mutta uskoo Jumalaan, joka tekee jumalattoman pyhäksi – hänelle Jumala lukee hänen uskonsa täydelliseksi synnittömyydeksi.”

Käytännön esimerkkejä 5

Aivan oman kokonaisuutensa muodostavat jaksot, jotka puhuvat lain vanhurskaudesta. Alkutekstissä kyseessä on kiinteä ilmaus, joka ei ymmärrettävästikään käänny enää suomeksi, jos sana vanhurskaus ei sovi käyttöä. Room. 9:30-32:

“Mitä tämä siis merkitsee? Sitä, että vieraat kansat, jotka eivät tavoitelleet vanhurskautta, ovat saaneet sen, nimittäin uskon vanhurskauden. Sen sijaan Israel, joka tavoitteli vanhurskautta lakia noudattamalla, ei sitä saavuttanut. Miksi ei? Siksi, että israelilaiset eivät lähteneet uskon tielle vaan tekojen.”

UT2020

“Mitä siis sanoisimme? On vierasuskoisia, jotka eivät yrittäneet *elää lain mukaan* ja jotka silti todettiin *syöttömiksi*. Heidän *syöttömyytensä* näet johtui heidän uskostaan. 31 Israel sen sijaan yritti tulla *syöttömäksi* lakia noudattamalla muttei onnistunut. 32 Miksei? Siksi, että israelilaiset eivät yrittäneet olla *syöttömiä* uskon vaan tekojen perusteella.”

Käännöksen ajatus siitä, että pakana yrittää “elää lain mukaan” ei ole aivan huono. Lauseen puutteeksi jää vain se että vanhurskauden käsite jää siitä kokonaan pois. Alkutekstissä kyse on siitä, *tavoitteleeko* joku vanhurskautta, siis tiettyä olemuksellista tilaa. Nyt syyttömyydestä puhuminen antaa mallilukijalle kuvan, että huolettomasti elänyt ihminen voi silti saavuttaa elämän, jossa poliisi ei nappaa häntä. Toki väite siitä, että syyttömyys johtui uskosta, korjaa hieman asiaa.

Israelin kohdalla teologiset ongelmat kuitenkin kasautuvat. Alkutekstin mukaan Israel tavoitteli “vanhurskauden lakia” – toisin sanoen yritti noudattaa lakia, jonka täydellinen seuraaminen paljastaa ihmisen olevan syvimpiä sopukoitaan myöten pyhä. Israelia ei ollut syytetty vielä mistään (siis teoriassa). He eivät yrittäneet tulla syyttömiksi. Heidän uskonnollinen pyrkimyksensä ei ollut todistelua, jossa he pyrkisivät lain käskyjä seuraamalla vakuuttamaan Jumala omasta nuhteettomuudestaan. On outoa, että tällainen käänkösvaihtoehto tulee edes esille nykyään, koska liittonomismi-teorian kannattajat (joita Suomessa on paljon) ovat nimenomaan korostaneet, että toisen temppelin ajan juutalaisten elämä ei ollut tällaista legalismia – ja ettei Paavalikaan vedonnut sellaiseen.

Uudesta käännöksestä on jätetty pois tärkeä pieni ilmaus “ikään kuin (teoista)”. Paavalin ei tarvinnut retoriikassaan väittää, että israelilaiset olisivat olleet tietoisesti legalisteja. Heistä kuitenkin tuli legalisteja, koska he eivät uskoneet Vapahtajaan, joka on jumalattoman vanhurskaus. Kristuksen lahjavanhurskauden ulkopuolella kaikki muu yritys redusoituu omavanhurskaudeksi.

Mitä sitten vanhurskaus tarkoittaa tällaisten lauseiden kontekstissa? Lyhyttä määritelmää ei voi enää antaa. Se tarkoittaa ajatuksena: “lain noudattamisen osoittama täydellinen synnittömyys”. Lopputulos on siis se, että näin vaikeiden teologisten jaksojen kääntäminen ilman hyvää vastinetta vanhurskaus-sanoille on lähes mahdotonta. Siitä huolimatta tarjoan kankean vaihtoehdon uudelle käännökselle.

Vaihtoehto 5:

– “Mitä tämä siis merkitsee? Sitä, että vierasuskoiset, jotka eivät pyrkineet olemaan pyhiä noudattamalla lain käskyjä, ovat sen saavuttaneet. Heidät on nimittäin katsottu täysin synnittömiksi pelkän uskon perusteella. Sen sijaan Israel, joka pyrki osoittamaan pyhyytensä noudattamalla lakia, ei kyennyt siihen. Miksei? Siksi, että heidän pyrkimyksensä ei luottanut uskoon, vaan tapahtui ikään kuin tekojen perusteella.”

Käytännön esimerkkejä 6

Lopuksi on syytä käsitellä Roomalaiskirjeen kymmenennen luvun alkua, joka on teologisesti yksi vanhurskauttamisaiheen olennaisimpia jaksoja, Room. 10:3-4:

“He eivät tiedä, mitä Jumalan vanhurskaus on, ja yrittäessään pystyttää omaa vanhurskauttaan he eivät ole alistuneet siihen vanhurskauteen, joka tulee Jumalalta. Kristus on näet lain loppu, ja niin tulee vanhurskaaksi jokainen, joka uskoo.”

UT2020

Room. 10:3-4

“He eivät ole alistuneet *oikeudenmukaisen* Jumalan *valtaan*, koska eivät ymmärrä hänen *oikeudenmukaisuuttaan*. Siksi he yrittävät tulla *oikeamielisiksi* omin neuvoin. 4 Kristus on kuitenkin lain loppu, niin että jokainen, joka uskoo häneen, on syytön.

Tässä vanhurskauttamisteologian avainjaksossa vanhurskauttamis-sanasto toistuu neljä kertaa. Terminologia on alkutekstissä niin ladattu, että lauseiden “käännös” UT2020 ei juurikaan vastaa enää sitä sisältöä, jota se katsoo kääntävänsä. Heti kolmannen jakeen alku on niin vahvasti teologinen, että uuden käännöksen teologinen tulkinta eksyy täysin hakoteille. Siirtämällä toisen lauseen ajatuksen alistumisesta jakeen alkuun kääntäjät ovat muuttaneet sisällön painopistettä. Siksi Jumalan kohtaamisesta tulee puolivahingossa tiedollinen asia, “eivät ymmärrä”.

On selvää, että jotain alkutekstin mukaan ei ymmärretä (*agnoountes*). Paavalin vastustamat opettajat eivät kuitenkaan ole alkutekstissä tavallisia “agnostikkoja”, jotka eivät ymmärrä Jumalan oikeudenmukaisuutta (sen he ymmärtävän ehkä liiankin hyvin). Sen sijaan he eivät ymmärrä Jumalalta tulevan lahjavanhurskauden oikeata luonnetta. Tuota ajatusta ei kuitenkaan voi enää viestiä ilman vanhurskaus-sanaa ja käsitystä “Jumalan vanhurskaudesta”. Termeistä luopuva kääntäjä on siten umpikujassa. Mikäli kohdan sisällön dynaamista merkitystä haluttaisiin esille, lauseen olisi voinut kääntää edes seuraavasti: “He eivät ymmärrä, minkälaista pyhyyttä Jumala vaatii”. Näin jatko tulisi ymmärrettäväksi: “Siksi he ovat yrittäneet rakentaa itselleen lain noudattamisen tuottamaa pyhyyttä”. Ja loppu kaiketi tähän tapaan: “Näin tehdessään he eivät ole alistuneet Jumalan pelastussuunnitelmalle”.

Kohtaamme jälleen yhden luterilaisen teologian tunnuslauseista: “Sillä Kristus on lain loppu.” Mitä tämä loppu (telos) tarkoittaa. Emme lähde nyt spekuloidaan, vaan etsimme vastausta käännöksen avulla. “Hän lahjoittaa lain edessä kestävä pyhyiden/täydellisyyden jokaiselle, joka uskoo.” Yksinkertaisen syyttömyyden toistelu tässäkin kohdassa muuttaa lauseen laimeaksi.

Tässä kohdassa kääntämistä ei voi edes yrittää ilman laajaa parafrasaa eli omin sanoin selitettyä Raamatun tekstiä. Tämän jakson kohdalla toistan vielä varmuuden vuoksi sen, että vanhurskaussanan täydellinen hylkääminen kääntämisestä tuottaa heikkoja tuloksia. Selittävän käännöksen esittelen tässä ainoastaan siitä syystä, että tähän tapaan seurakuntatyössä pastori joutuu kyseisiä kohtia joka tapauksessa selittämään omin sanoin.

Vaihtoehto 6:

– “He eivät ymmärrä, minkälaista pyhyyttä Jumala vaatii. Siksi he ovat yrittäneet rakentaa itselleen lain noudattamisen tuottamaa pyhyyttä. Näin tehdessään he eivät ole alistuneet Jumalan pelastussuunnitelmalle. Sillä Kristus on lain loppu. Hän lahjoittaa lain edessä kestävä pyhyiden/täydellisyyden jokaiselle, joka uskoo.”

Johtopäätöksiä

1. Edellä on käsitelty eräitä UT2020:n tekijöiden valitsemien käännösperiaatteiden ongelmia. Olen tehnyt analyysin pitkälti hyväksyen keskustelun ajaksi sen lähtökohdan, että *dik*-sanaryhmää ei tulisi enää kääntää vanhurskautta tarkoittavan sanueen avulla. Minulla on kuitenkin omat syyni ajatella, miksi vanhurskauttamisesta puhumista ei olisi tarvinnut ylipäätään välttää tuossa käännöksessä – tai missään käännöksessä.

Ensimmäinen perusteeni on se, että kieli itse on dynaaminen. Sanat eivät saa merkitystään sanakirjasta tai Agricolalta, vaan käyttöyhteydestään. Arjen kielenkäytössä ei ole ensinkään kyse siitä, että sanat vanhentuisivat tai menettäisivät merkitystään, jos niitä ei löydy päivälehdistä. Sanat saavat merkityksensä niistä teksteistä, joissa ne ovat keskeisiä – toisin sanoen Raamatusta. Kieli elää koko ajan, eikä meidän pitäisi liikaa tuijottaa jonkin sanan ulkonaiseen muotoon.

Toiseksi kieli opettaa. Kaikki tekstit opettavat merkityksiä. Mikäli raamatunkäännös käyttää johdonmukaisesti alkutekstin ajatusta toistavia sanoja vanhurskaudesta ja vanhurskauttamisesta,

lukija oppii sanojen merkityksen tekstien avulla. Silloin avautuvat sekä käsitteiden juridiset konnotaatiot että niiden ontologiset edellytykset ja seuraamukset. Palaan aiheeseen jäljempänä.

Teologiien olisi jo syytä oppia, että Raamattua kääntäessämme emme käännä (eli vaihda toisiin) yksittäisiä sanoja, vaan ajatuksia. Siksi kääntäjä joutuu kääntämään kokonaisia lauseita ja hän yrittää tuoda kohdekielellä esiin alkuperäisen lauseen sisällön. Raamatun teologia on kuitenkin vaikeata. Jopa ammattiteologeille on vaikea löytää oikeita ilmaisuja kohdekielellä. Siksi on suostuttava käyttämään myös vaikeita termejä. Usein sanoja on käytettävä merkityksissä, joita suomen kieli ei tunne. Toisinaan on jopa luotava lähes uusia sanoja tai sovellettava lainasanoja.

Siksi lukijalähtöinen käänös ei voi edes periaatteessa tuottaa teologisesti täysin oikeata käänöstä kreikasta. Tämän seurauksena käänöksestä tulee osin tahallisesti ja osin tahattomasti ideologinen etenkin Uuden testamentin kirjeiden (Paavalin) osalta. Joskus vaihtuu koko teologian sisältö, joskus lauseen ilmaiseman ajatuksen sävy.

2. Kärjitetysti voisi sanoa, että kun sanoista usko ja vanhurskaus tulee digikäännöksessä “ongelma”, eli sanoja vaihdellaan toisiin, joissain Paavalin tekstin käänöksissä korostuu ihmisen oma toiminta (synergismi) ja lakihenkisyys (legalismi), tai jopa hengellinen röyhkeys (antinomismi). Jumalattoman vanhurskauttamisen sijasta puhutaan vain siitä, että Jumala hyväksyy ihmisen (olipa hän millainen tahansa) ja uskon sijasta aletaan puhua ihmisen uskollisuudesta tai pyrkimyksestä oikeudenmukaisuuteen.

Pahimmillaan tämä tarkoittaa sitä, että UT2020 oikeuttaa uskantilaisen kansankirkollisuuden, joka ei tarvitse sen paremmin parannusta kuin uskoa. Laki ei tuomitse eikä lahjavanhurskautta löydy. Usko samastuu jäsenyyttä korostavassa kansankirkollisuudessa uskollisuuteen ja kuuliaisuuteen. Perinteisen luterilaisen pelastusjärjestyksen näkökulmasta juuri tämä johtaa yllä mainittuun käytännön legalismiin.

Vielä surkeammalta näyttää psykokirkon vaihtoehto. Eräissä kohdissa lahjavanhurskauden tilalle on nostettu Jumala, joka hyväksyy kaiken sellaisena kuin se on. Kirkon sanomaksi tulee itsehoitopöydien pinnallinen “tule sellaiseksi kuin olet” ideologia. Jos tämä johtopäätös kuulostaa ankaralta, kannattaa lukea analyysi uudelleen.

Aivan vähäistä ei ole sekään, kuten sanottu, että luterilainen kielenkäyttö lahjavanhurskaudesta puuttuu. Näin käänös irroittaa lukijan sitä teologisesta perinteestä, jossa uskonvanhurskaus on tunnusomainen tekijä luterilaisessa uskontajussa. Koska ‘vanhurskaus’ on käsite (ei pelkkä ulkonainen sana), pastorit joutuvat joka tapauksessa opettamaan seurakunnissa muita käänöksiä käyttäen, mitä tuo käsite merkitsee ja miksi se on tärkeä. Digiraamatun lukijalle kaikki tuo saattaa tulla yllätyksenä.

3. Vaikein teoreettinen ongelma koskee sitä, että vanhurskauttamista koskeva käänösratkaisu on tehty ristiriidassa itse työhön valitun käänösteorian kanssa. Eugene Nidan dynaamisen ekvivalenssin teoria rakentuu Saussuren jälkeiselle merkityskäsitykselle, kuten sanottu, ja sen varsinaisena ajatuksena on uusi käsitys sanoista. Sanojen merkitys ei määräydy pelkän sanakirjan mukaan. Sen sijaan yksittäisten sanojen lopullinen ja keskeinen merkitys muodostuu lauseissa ja laajemmissa yhteyksissä eli “puhunnoissa” (utterances).

Siksi on teoriassa varsin toissijaista, minkä näköinen sana käsitettä ‘vanhurskaus’ Uuden testamentin suomennoksessa edustaa – kunhan se vain kuuluu riittävällä varmuudella samaan semanttiseen kenttään (kuten tekisi esimerkiksi “pyhyys”). Yhtä hyvin voitaisiin kuitenkin jatkaa Agricolan sanakehitelmän “vanhurskaus” käyttöä. Vanhurskaus ei ole vaikea sana, kunhan myönnyttään ajattelemaan, että käsite saa sisällön lauseissa, käytössä, ja siis etenkin Paavalin kirjoittamien lauseiden avulla. Kuten sanottu, Raamattu opettaa lukijaansa. Sehän on Raamatun varsinaisen päämäärä: opettaa syntisille olennaiset asiat Jumalasta ja ihmisestä, synnistä, armosta ja pelastuksesta. Ne ovat asioita, joita parikymppinen nuori nainen ei tiedä eikä ymmärrä valmiiksi, eikä hänellä ole kieltä, johon sitä edes pukea. Päivälehtien kapea sanavarasto ei siihen muutenkaan riitä.

Käännös UT2020 tulee noudattaneeksi vanhaa “primitiivisen referenssin” kielikäsitystä vaihtaessaan vanhurskauttamista koskevat sanat lähes mekaanisesti joko ‘oikeudenmukaisuudeksi’ tai ‘syyttömyydeksi’. Asian varmistaa vielä se, että vanhaa sanaa ‘vanhurskaus’ ei ole jätetty yhteenkään raamatunkohtaan. Kääntäjät eivät siten ole pyrkineet lause lauseelta kääntämään kirjoittajan ajatuksia suomeksi siten, että alkuperäinen merkitys tulisi mahdollisimman hyvin ilmaistuksi nykyajan kielellä. Sen sijaan he ovat kuvitelleet, että vaikeaksi koettu ‘vanhurskauttaminen’ voidaan vaihtaa melko sanatarkasti toiseen sanaan, jonka kuvitellaan tuovan ajatuksen esiin mallilukijan helpommin ymmärtämällä kielellä. Olisi kuitenkin huomattava, että ‘vanhurskas’ ei ole käsitteenä ensinkään sama kuin ‘oikeudenmukainen’ tai ‘syytön’. Ja juuri käsitteitä ja erityisesti niitä kokonaisissa lauseissa ilmaistuna kääntäjän olisi käännettävä.

Olemusta koskeva ‘vanhurskaus’ ei nimittäin merkitse esimerkiksi vain syyttömyyttä, kuten moneen kertaan on todettu. Sen sijaan sillä tarkoitetaan ihmisen täysin viatonta ja puhdasta synnittömyyttä paratiisissa, “alkutilassa”, jossa ihmisen elämä on teologisen käsityksen mukaan ollut rakkauden täyttämää ja näin samalla lain täyttymys. Siksi vanhurskauden menettäneen tilaa kuvataan sanoilla syntinen ja turmeltunut. Syyllisyys on näiden olemusta koskevien käsitteiden rinnalla vain kapea-alainen relationaalinen käsite.

4. Edelleen olisi väärin kuvitella, että luterilaisille rakas sana “vanhurskas” olisi vuosisatojen aikana vaikuttanut kieleemme niin vähän, että siitä ei olisi jäänyt jälkiä yleiskieleemme. Tuollainen oletus nimittäin on sanan täydellisen pois jättämisen perusteena. Mutta miksi sana olisi jäänyt tai muuttunut ihmisille merkityksettömäksi? Käytännössä näyttää pikemminkin käyneen niin, että juuri tämä käsite on vähitellen siirtynyt antamaan merkitystä alun perin viisasta tarkoittaneelle sanalle “hurskas”. Nuoretkin ihmiset tietävät kyllä, minkälainen on täydellisen hurkas ihminen.

On melko turha perustella, että parikymppinen lukija ei ymmärtäisi, mitä esimerkiksi ‘hurskas’ tai ‘pyhä’ tarkoittavat. Hän on koulussa lukenut pylväspyhimysten hurskaudesta ja lehdestä lukenut juttuja Athos-vuoren munkkien hurskaudesta. Historiaa harrastavat ymmärtävät myös, minkälaisia olivat Qumranin hurskaat Kuolleenmeren äärellä. Yksinkertaistavien sanojen valitseminen olemusta käsittelevien käsitteiden sijaan luo kuvaa siitä, että työryhmän ihannelukija ei ole aivan sivistynyt. Onko työryhmä siis vahingossa ottanut mallikseen nuoren, joka ei pärjää koulussa eikä lue lehtiä?

“Hurskas” olisi varmaankin ollut riittävän käyttökelpoinen sana siihen, että jos valinta oli pakko tehdä, “vanhurskas” olisi voitu vaihtaa siihen. Verbin kohdalla tämä ei olisi onnistunut – mutta sillä ei ole väliä. Englannissa “righteous” ja “justification” johdetaan eri sanajuurista. Tämäkään ei tietenkään helpota sitä lähes mahdottomaksi jäävää tehtävää, mikä syntyy, kun verbi halutaan muuttaa suomenkielisessä käännöksessä.

5. Tavallaan käy sääliksi nuorisotyötä tekeviä ihmisiä, etenkin nuorisonohjaajia ja pastoreita, jotka joutuvat miettimään UT2020 Digiraamatun käyttöä esimerkiksi rippikoulussa. Digiraamattu ei toki ole virallinen käännös eikä ongelmia tule tietenkään ylikorostaa. Hermeneuttinen jännite on kuitenkin ilmeinen. Jos luterilaisuus jostain tunnetaan, niin uskonvanhurskaudesta. Jo koulujen oppikirjoissa opetetaan, että luterilaisen opin mukaan ihmisen pelastava vanhurskaus on “yksin uskosta, yksin armosta”. Siksi kastettu uskova on “samalla kertaa syntinen ja vanhurskas” – annetaanhan Jumalan käsittämätön armotyö Kristuksen uhrin perusteella juuri hengellisesti kuolleille ihmisille: Kristus on “jumalattoman vanhurskaus”.

Kun kaikki nämä ilmaukset puuttuvat UT2020:stä, kuten esimerkit osoittavat, rippikoulujen opettajat ja Jumalan sanan saarnaajat joutuvat toimimaan nuorille sopivaa formaattia ja kätevää kännykkäraamatua vastaan – ja selittämään asiat virallisen 1992 -käännöksen avulla. Voisiko digiraamattu sitten auttaa nuoria ymmärtämään virallisen käännöksen hieman vaikealta kuulostavia lauseita? Analyysin mukaan ei, ei juurikaan. Käännöksen (ja paikoin suoranaisten parafrasien) käyttämät laimeat ilmaukset vievät nykynuoren oman käsitemaailman ohjaamina ajatukset pikemminkin väärään suuntaan. Rippikoulujen opettajat joutuvat siten “ehdollistamaan” nuoret myöhemmin pois digiraamatun käsitemaailmasta – siis siinä vaiheessa, kun on kyse teologian syvemmistä käsitteistä ja Paavalin kirjeiden sanomasta.

6. Mitä parikymppinen mallilukija lopulta ymmärtää tekstin perusteella vanhurskauttamisesta? Eipä juuri mitään. Se johtuu siitä, että hän ei enää edes tiedä koko käsitteen esiintyvän Raamatussa. Se jää nimittäin arkisten sanojen, kuten “oikeudenmukainen” tai “syytön” taakse. Itse laajemmat kokonaisuudet opettavat toki yhä sen, että ihmisen jumalasuhte on riippuvainen Kristuksen työstä ja jopa hänen verensä sovittavasta voimasta. Siitä huolimatta lukijalle ei mistään kohdasta synny enää käsitystä siitä, että ihanteellinen ‘vanhurskaus’ voisi merkitä paratiisin alkuperäistä viattomuutta ennen lankeemusta. Ajatuksia hämärtää erityisesti pinnallinen puhe “hyväksynnästä”, koska nykykielen sana johtaa ajatukset ja assosiaatiot helposti muualle.

Siispä lukija ei käännöksen lauseissa kohtaa myöskään opetusta siitä, että täysin turmeltuneelle perisyynnistä kärsivälle ihmiselle luetaan tuo puhdas alkuvanhurskaus lahjaksi yksin uskosta, Kristuksen tähden. Osa lukijoista varmaankin olettaa minun kysyvän seuraavaksi: “Pitäisikö käännöksen sitten opettaa lahjavanhurskaus lukijalle?” Onko usko kiinni yksittäisistä käsitteistä? Esitän kyllä kysymyksen, mutta jätän vastaamisen lukijalle.

Periaatteellinen ongelma on edelleen siinä, että koska sanaston ja teologiaa redusoivien käännöslauseiden tähden alkuperäisten lauseiden tarkka informaatio katoaa, käännöksestä tulee historiasta irtautuva itsenäinen (autonominen) uusi teksti, jossa lukijan assosiaatioketjut eivät synny alkuperäisen käsittemaailman kesken, vaan nykysuomen arkikielen assosiaatioiden kesken. Silloin alkuperäiset käsitteet eivät enää siirry käännökseen.

Johtopäätöksenä on siten todettava, että vaikeiden teologisten käsitteiden kohdalla Digiraamattu ei ole varsinainen käännös, vaan lähinnä parafrasi, omin sanoin eli “parikymppisen lukijan prototyypin” ehdoilla ja arvomaailman mukaisesti muotoiltu mukaelma Raamatun tekstistä. Tulos muistuttaa jossain määrin aikoinaan kirjoitettua *Uusi testamentti nykysuomeksi* (Räisänen, Huikuri, Rintala). Ilmoitetut käännösratkaisut paljastavat näin ollen, että käsillä on Raamattu digiajan kielellä, Uusi testamentti someksi.